

Superterrorisme

De dreiging van proliferatie van massavernietigingswapens

V. Belous*

Inleiding

Kenmerkend voor de tweede helft van de twintigste eeuw is de geleidelijke toename en verspreiding van terrorisme op veel plaatsen in de wereld. Het terrorisme wint aan kracht, en verandert daarbij steeds duidelijker van een binnenlandse aangelegenheid in een transnationaal, internationaal sociaal-politiek fenomeen.

Het vergroot met de criminaliteit en creëert een reële bedreiging voor de veiligheid, niet alleen op regionaal maar ook op wereldniveau. De nieuwe wereldorde, die zich op dit moment nog aan het vormen is, kenmerkt zich door zeer complexe en meerduidige overgangprocessen. De instabiliteit uit zich in de verergering van ernstige tegenstellingen: enerzijds de economische en politieke integratie van de wereldgemeenschap en anderzijds de toegenomen kans op conflicten op etnische, economische en religieuze gronden.

* De auteur is senior wetenschappelijk medewerker van het Instituut voor Wereldeconomie en Internationale Betrekkingen van de Russische Academie van Wetenschappen, hoogleraar aan de Academie voor militaire wetenschappen, generaal-majoor buiten dienst. Met dank aan mevrouw S. van Halsema van het bureau defensie-attaché Moskou voor de vertaling.

1 Onder redactie van A. Fjodorov *Superterrorism: novyj vyzov novogo veka. Nau nye zapiski PIR-Centra* (Superterrorisme: een nieuwe uitdaging in een nieuwe eeuw. Wetenschappelijke aantekeningen van het PIR-Center), 2002, § 20, p. 31, 32.

Dit alles speelt zich af tegen de achtergrond van een zeer dynamische ontwikkeling en verspreiding van moderne wapens en *dual use* technologieën, hetgeen de voorwaarden schept voor schaalvergroting van terroristische activiteiten en de gevolgen daarvan.

Paradigma's van terrorisme

Een van de publicaties van de RAND Corporation is *Networks, netwar and Information-Age Terrorism*. In dit werk geven de auteurs hun visie op het hedendaagse terrorisme. Op vele punten kan men het met hen eens zijn. Op basis van een analyse van de internationale situatie wijzen ze op de voornaamste paradigma's van dit terrorisme, namelijk 'terrorisme als middel voor dwangdiplomatie' en 'terrorisme als oorlog'.

Tot voor kort speelde de dwangdiplomatie de hoofdrol. Hierbij speelt het transformatieproces van de dreiging van terrorisme onder invloed van de veranderingen in de wereld zich af op de volgende wijze.

Allereerst worden de belangrijkste doelstellingen vastgesteld van terroristische activiteiten en de objecten waartegen de terreur zich richt. Deze leiden tot een evolutie van strategie en tactiek en organisatiestructuren, gericht op succes.¹

Opgemerkt dient te worden dat de evolutie van terrorisme en de overgang naar nieuwe vormen plaatsvinden met behoud van de werking van

het paradigma 'dwangdiplomatie'. Dit betekent dat de wereld nog lange tijd te maken zal hebben met 'bommenterrorisme', gijzelingen, vliegtuigkapingen, bezettingen van objecten, waarbij politieke en economische eisen worden neergelegd bij de leiding van een land.

Tegelijkertijd wordt duidelijk dat door de evolutie van het terrorisme reeds nu het paradigma 'terrorisme als oorlog' steeds sterker op de voorgrond treedt.

In de praktijk betekent dit dat terrorisme de strategie en tactiek van grootschalige en bloedige acties overneemt.

Het evolutieproces laat zien dat het terrorisme geleidelijk verandert in een specifiek thema van internationale betrekkingen, waarbij het vermogen een uitsluitend negatief effect te hebben op de stabiliteit in de wereld kenmerkend is.

'Superterrorisme'

Het paradigma 'terrorisme als oorlog' wordt bepaald door het streven massavernietigingswapens in handen te krijgen, waarvan het gebruik gegarandeerd zeer radicale gevolgen heeft.

Deze omstandigheid heeft ertoe geleid dat in het politieke lexicon het nieuwe begrip 'superterrorisme' is

Bewaking van Amerikaans materieel door Nederlandse militairen in het kader van 'Host Nation Support' in de haven van Rotterdam, ten tijde van de operatie 'Iraqi Freedom', 2003 (Foto: Mediacentrum KL; collectie: IMG/KL)

ontstaan. Hieronder verstaat men het gebruik (of de dreiging daarmee) van moderne wapens en technologieën voor terroristische doeleinden, die kunnen leiden tot massale verliezen onder de bevolking en die een aanzienlijke economische en ecologische schade kunnen aanrichten.

De dreiging van nucleair terrorisme

Ontwikkeling van kernenergie

De voortdurende verspreiding van massavernietigingswapens en dual use technologieën over de hele wereld creëert de mogelijkheid dat ze zullen worden gebruikt voor terroristische doeleinden. Dit geldt in het bijzonder voor nucleaire wapens. Het is algemeen bekend dat de ontwikkeling van kernenergie voor vreedzame doeleinden ertoe heeft geleid dat op dit moment in meer dan dertig landen circa 450 industriële en honderden kernreactoren voor research actief zijn, die dagelijks plutonium produceren.

De praktijk van kernenergie laat zien dat één industriële reactor van 1000 megawatt per jaar een hoeveelheid plutonium kan produceren die genoeg is om veertig tot vijftig kernladingen te maken.

Daar komt bij dat, zoals onderzoek heeft aangetoond, voor het vervaardigen van een nucleair explosief ieder willekeurig isotoop van reactorplutonium gebruikt kan worden. In explosiekracht is deze echter een gradatie minder sterk dan een gelijksoortige lading uit plutonium voor militaire toepassing en het is enigszins ingewikkeld ermee te opereren. Het is moeilijk plutonium te verkrijgen uit kernafval, daarvoor is het noodzakelijk een speciale radiochemische productie op te zetten.

Echter, al deze factoren sluiten het belangrijkste niet uit: in principe kan een dergelijke lading worden vervaardigd en ingezet, onder meer voor terroristische doeleinden. Dit is bevestigd bij een test van een lading plu-

tonium uit een reactor op een testterrein in Nevada, in 1964.²

Het grootste potentiële gevaar voor het politieke en economische systeem van een land is diefstal van kernkoppen en het dreigement deze te gebruiken. Terroristische sabotageacties op nucleaire infrastructuur kunnen eveneens zeer ernstige gevolgen hebben. Ze kunnen namelijk leiden tot radioactieve besmetting van grote gebieden, van de watervoorziening, en van andere levensbehoeften.³

Nucleaire incidenten

Zelfs het grootste deel van de bevolking van ontwikkelde landen is slecht

² K. Mark *Vzryvnyje svojstva reaktornogo plutonija. Nauka i vseobšč aja bezopasnost'* (De explosieve eigenschappen van plutonium uit reactoren. Wetenschap en algemene veiligheid), 1994, § 1, p. 80, 81.

³ V. Krivoči a *O predovraž enii jadernogo terrorisma: situacija, ocenki, posledstvija* (Over het afwenden van nucleair terrorisme: de situatie, een inschatting, de gevolgen), Moskou, 1991, ISKAN (Instituut voor de Verenigde Staten en Canada), p. 39.

geïnformeerd over de concrete gevallen van nucleair terrorisme die op verschillende plaatsen in de wereld hebben plaatsgevonden en daarom heeft de dreiging voor velen in grote mate een theoretisch karakter.

Toch hebben volgens de getuigenissen van deskundigen alleen al in twintig jaar tijd, vanaf midden jaren zestig, in Europa en de Verenigde Staten ongeveer 150 verschillende incidenten plaatsgevonden, die in meer of mindere mate hebben bijgedragen aan de vergroting van de nucleaire dreiging.

Tot deze incidenten behoren eveneens explosies in de buurt van nucleaire objecten, diefstal en smokkel van diverse nucleaire materialen, enzovoort.

Een zeer gevaarlijke situatie met nucleaire wapens van internationale omvang ontstond in Frankrijk, in 1961, toen een groep rechtse generaals die niet tevreden was met het beleid van president De Gaulle de bedoeling had een kernkop te bemachtigen die zich op een testveld in de Sahara bevond, en Parijs een politiek ultimatum te stellen.

Het besef van de realiteit van een dergelijke dreiging bracht de hoogste leiding van Frankrijk ertoe resolute stappen te ondernemen om de test-explosie van de kernlading versneld uit te voeren, hetgeen ook gebeurde op 25 april van datzelfde jaar.⁴ In 1973 bezette een terroristische groepering een Argentijnse reactor, die overigens nog niet in gebruik was genomen.

In 1975 pleegden terroristen bomaanslagen in de omgeving van twee Franse kerncentrales in Fessenheim en bij de Mont d'Arrée. Gelukkig hadden deze aanslagen meer weg van pogingen tot chantage en hadden ze geen

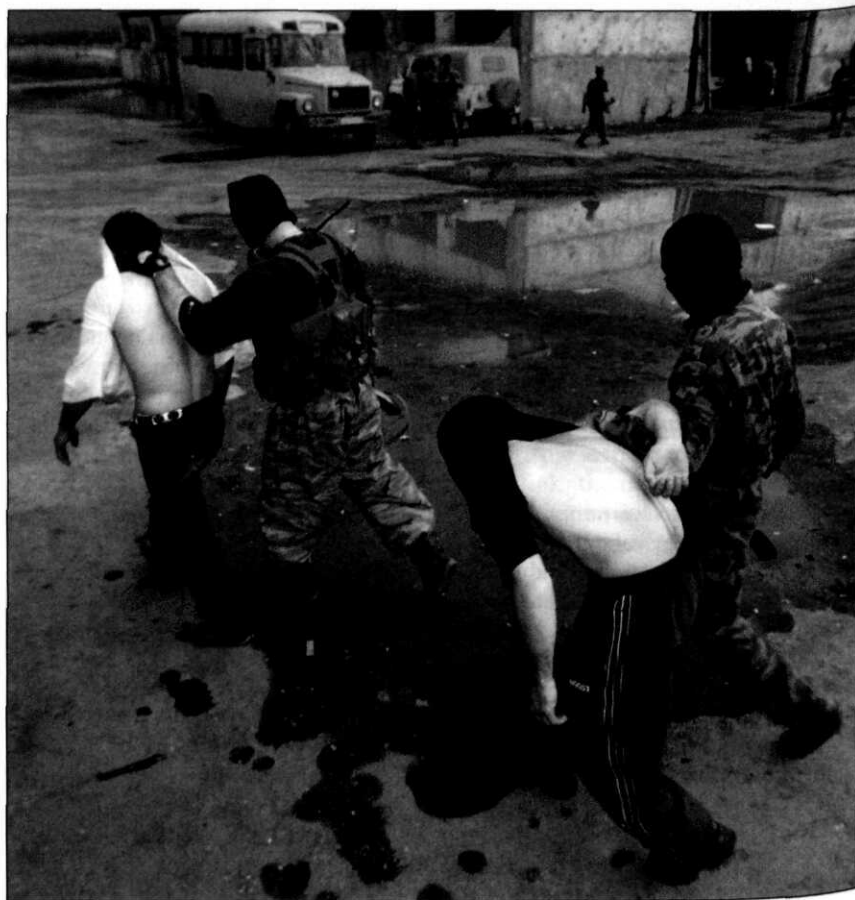
ernstige gevolgen. Toch namen de autoriteiten van beide landen een reeks praktische maatregelen om de beveiliging van hun nucleaire objecten te verbeteren.

In 1985 dreigden Puertoricaanse terroristen onder het voorwendsel van politieke eisen terroristische aanslagen te plegen op nucleaire objecten van de VS. De zogenaamde 'Armeense wetenschappelijke groep' die zich in 1998 in de VS had gevormd, dreigde de grootste steden van Turkije te verwoesten met behulp van drie nucleaire ladingen waarover zij naar eigen zeggen beschikten.

Ongeveer op hetzelfde moment werd bekend dat de Japanse religieuze sekte Aum Shinrikyo van plan was een nucleair explosief te vervaardigen op basis van hoogverrijkt uranium, dat ze van plan waren in Australië in te kopen.

Terrorisme in de Sovjet-Unie

Men moet niet vergeten dat terrorisme in de Sovjet-Unie vrijwel niet voorkwam, laat staan terrorisme dat gelieerd was aan massavernietigingswapens. Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en de verslechtering van etnische en religieuze betrekkingen werd terrorisme de voornaamste bedreiging voor de veiligheid van Rusland, hetgeen meer dan eens werd benadrukt in regeringsdocumenten en uitspraken van de politieke en militaire leiding van het land. In de jaren 1989-1990, aan de vooravond van het uiteenvallen van de Sovjet-Unie, maakte een aantal republieken zich grote zorgen over de toestand van hun nucleaire wapens en over de vraag hoe te voorkomen dat in opkomst zijnde extremistische groeperingen deze wapens in handen zouden krij-

Grozny, 2001. Tsjetsjeense separatisten worden weggevoerd (EPA/ANP foto)

⁴ V. Krivochi a *O predotvraš enii jadernogo terrorizma: situacija, ocenki, posledstvija* (Over het afwenden van nucleair terrorisme: de situatie, een inschatting, de gevolgen), Moskou, 1991, ISKAN (Instituut voor de Verenigde Staten en Canada), p. 5.

Moskou, 2003. Herdenking van de slachtoffers die omkwamen bij de gijzeling in het theater (AFP, Y. Kadobnov/ANP foto)

gen. Volgens open bronnen bevonden de 16-18 duizend stuks tactische nucleaire wapens van de Sovjet-Unie zich in die tijd bij alle republieken.

Bovendien bevonden zich in de Oekraïne, Wit-Rusland en Kazachstan meer dan drieduizend kernkoppen op strategische raketten. Er ontstond een reële dreiging dat extremisten voornamelijk tactische kernkoppen in handen zouden krijgen die zich in opslagplaatsen bevonden, of dat ze deze zouden bemachtigen tijdens transporten. Dit bracht de Generale Staf van de strijdkrachten ertoe snelle en resolute maatregelen te nemen om alle tactische nucleaire wapens naar het grondgebied van Rusland te verplaatsen en deze in goed bewaakte gecentraliseerde opslagbases op te slaan.

Ontmanteling van kernkoppen

Ondanks enige tegenstand van nationalistische krachten in een aantal

gebieden waren per juni 1992 alle kernkoppen naar Rusland overgebracht en in opslag geplaatst. Er werd direct een begin gemaakt met de ontmanteling van deze wapens. Later, nadat Oekraïne, Wit-Rusland en Kazachstan tot het Start-1 verdrag waren toegetreden, werden ook de strategische kernkoppen vanuit die landen naar Rusland overgebracht.

Overigens heeft een aantal landen, dat niet kon toestaan dat nieuwe kernstaten zouden ontstaan, in het bijzonder de Verenigde Staten, bijgedragen aan de oplossing van het probleem.

Gijzelingen en sabotage

Terwijl het terrorisme zich over de wereld verspreidde ging deze dreiging ook aan Rusland niet voorbij. Dit werd bijzonder voelbaar na het begin van de antiterroristische operatie in Tsjetsjenië, waar de leiding van de bendes openlijk verklaarde dat hun

voornaamste strijdmethode bestond uit terroristische en sabotageacties, en niet alleen op het grondgebied van de zelfverklaarde republiek Itsjkerië, maar in heel Rusland.

Buiten de grootschalige gijzelacties in Boedjonnovsk, Moskou en Kizljar en een aantal krachtige bomaanslagen in Moskou, Volgodonsk en Kaspiysk, toonden de Tsjetsjeense rebellen zich ook geïnteresseerd in het gebruik van diverse soorten massavernietigingswapens voor terroristische doeleinden, waaronder nucleaire.

Chantage

Aan het begin van de jaren negentig waarschuwden de Russische geheime diensten voor mogelijke nucleaire chantage ten opzichte van de leiding van Russische kerncentrales. Dit werd kort daarna bevestigd: de directeurs van de centrales in Koersk en Smolensk ontvingen dreigbrieven met een

waarschuwing over een geplande bezetting van deze objecten.⁵

Tijdens een televisieoptreden van generaal Igor Valynkyn (in oktober 2001), directeur van het Twaalfde directoraat van het ministerie van Defensie, dat verantwoordelijk is voor kernwapens, verklaarde hij dat in Rusland nog nooit een aanval op een militair nucleair object was geregistreerd, maar dat terroristische groeperingen in 2001 hadden geprobeerd een verkenning uit te voeren op twee opslagbases voor kernkoppen. Deze pogingen waren in de kiem gesmoord, maar lieten wel zien dat terroristen de mogelijkheid bekeken om deze objecten aan te vallen met als doel ze te bezetten en een politiek ultimatum te stellen aan de politieke leiding van Rusland.⁶

'Topols': kwetsbare objecten

Van de militaire objecten zijn de mobiele grondgebonden raketcomplexen (van het type 'Topol') en de spoorwegraket-complexen, die zich langs bepaalde routes verplaatsen, het kwetsbaarst. Het zijn zeer verleidelijke doelen voor terroristen, aangezien ze slecht zijn beschermd tegen gewerschoten of granaten.

Ooit is op een schietterrein een experiment uitgevoerd met een SS-20 raket voor de middellange afstand, die net als de Topol motoren voor vaste brandstof had. Toen de raket werd beschoten met een geweer vond een gigantische explosie plaats van de vaste brandstof, die het raketcomplex volledig verwoestte.

Rekeninghoudend met een dergelijke dreiging werd de bewaking en beveiliging van de Topols verhoogd, ze werden minder vaak verplaatst en de spoorwegraketten kwamen helemaal niet meer naar buiten.⁷

Radioactieve stoffen

In november 1995 werd in Moskou in het Izmajlovski-park een container met het radioactieve cesium-137 opgegraven, die daar door Tsjetsjeense terroristen was geplaatst. Kort

daarop verklaarde generaal Dzjochar Doedajev:

Hetgeen wij in het Izmajlovski-park hebben laten zien aan de wereld en aan Moskou is slechts een miezerig deeltje van de radioactieve stoffen die we hebben.

Daarna volgden dreigementen deze in omloop te brengen als Moskou de eisen van Tsjetsjenïë niet zou inwilligen.

In Rusland zijn gevallen bekend van terrorisme met straling.

Dit was geen loos dreigement. In Tsjetsjenïë, in de buurt van de berg Karach, bevindt zich een speciale opslagplaats voor radioactieve afvalstoffen, genaamd 'Radon', waar de totale radioactiviteit van de opgeslagen stoffen ongeveer 1500 Curie bedraagt, dat wil zeggen de: radioactiviteit van 1500 gram radium. Het gebruik voor terroristische doeleinden van slechts een klein beetje van de radioactieve stoffen die daar liggen zou ernstige gevolgen kunnen hebben. De gevechtsacties in het gebied leidden tot het verlies van de controle over 'Radon'. De situatie verbeterde in 2000, toen de federale overheid de opslagplaats weer in handen kreeg.⁸

'Vuile bommen'

Verschillende radioactieve materialen, zoals verwerkte kernvloeistof, kunnen worden gebruikt voor de vervaardiging van een zogenaamde 'vuile bom', die in het geval van een explosie een groot gebied kan besmetten. Het aantrekkelijke van deze bommen schuilt voor een groot deel in de eenvoud van het explosief en omdat relatief gemakkelijk aan de bestanddelen te komen is.

In een van de bezette kampen van Al Qaeda in Afghanistan is een schema gevonden voor het vervaardigen van een dergelijke bom op basis van radioactieve afvalstoffen uit kerncen-

trales. Er is informatie bekend dat Osama Bin Laden op allerlei manieren probeert radioactieve materialen in handen te krijgen om een dergelijk wapen te maken.⁹

Een groep Amerikaanse deskundigen esceneerde een situatie waarbij door terroristen een 'vuile bom' werd gebruikt, die over zee in een van de havens van de Verenigde Staten werd afgeleverd. Rekensommen toonden aan dat ten gevolge van de ontploffing van een dergelijke bom een groot gebied radioactief zou worden besmet. Het voornaamste gevolg zou niet zozeer de menselijke slachtoffers zijn maar een serieuze klap voor de economie van het land, die zou ontfaan in een economische catastrofe. Volgens de deelnemers van het situatie-spel zou de schade kunnen oplopen tot ongeveer 58 miljard dollar.¹⁰

Diefstal van radioactieve stoffen

Dit alles bevestigt het feit dat tegenwoordig het gebruik van radioactieve materialen voor terroristische doeleinden de meest reële dreiging vormt.

5 V. Orlov, A. Chlopkov *Na povestke dnja 'superterrorism'* (Op de agenda staat 'Superterrorism'). In: *Nezavisimoje vojennoje obozrenije*, 2001, § 35.

6 V. Kuznecov *Osnovnye problemy i sovremennoe sostojanie bezopasnosti predpriyatij jadernogo toplivnogo cikla RF* (De voornaamste problemen en de hedendaagse veiligheidssituatie van de bedrijven met een nucleaire brandstofcyclus in de Russische Federatie), Moskou, Centrum voor oorlogs- en vredesjournalistiek, 2002, p. 113.

7 *Problemy bezopasnosti jaderno-opasnykh ob"ektov* (Veiligheidsproblemen op stralingsgevaarlijke objecten). In: *Jadernyj kontrol'*, 1997, oktober-november, p. 8.

8 Ye. Antonov *Ugroza terroristi eskogo akta s ispol'zovaniem OMU iz e ni* (De dreiging van een terroristische aanslag met gebruik van massavernietigingswapens uit Tsjetsjenïë). In: *Jadernyj kontrol'*, 2001, § 2, deel 7, p.62.

9 J. Kluger *Jadernaya truba* (De nucleaire pijp). Internationaal nieuwscentrum. 2001, 23 december.

10 Yu. Kiril' enko ITAR-TASS bericht, 5 december 2002.

Dit geldt voor veel landen, vooral die landen die nucleaire infrastructuur op hun grondgebied hebben, hetgeen de voorwaarde schept voor diefstal van radioactieve stoffen.

Ook Rusland kon dit gevaar niet ontwijken. Er zijn meerdere gevallen bekend van diefstal van radioactieve stoffen. Er is echter geen geval bekend van een geslaagde diefstal van splijtstoffen geschikt voor toepassing in wapens, hoewel pogingen hiertoe wel ondernomen zijn.

Een paar voorbeelden. In december 1998 slaagde de Federale Veiligheidsdienst erin de diefstal van 18,5 kilo nucleaire materialen geschikt voor wapens bij een van de nucleaire objecten in het Chelyabinsk-district te verijdelen. In maart 1994 werden in Sint-Petersburg drie personen gearresteerd die drie kilogram hoogverrijkt uranium te koop aanboden. Zij wilden dit materiaal verkrijgen bij de machinefabriek in Elektrostal in het district Moskou.

In de stad Podolsk, nabij Moskou, stal een medewerker van een nucleair bedrijf in de periode 1991-1992 systematisch uranium geschikt voor wapens (in totaal circa 1500 gram), dat

voor verkoop was bestemd. De crimineel werd op heterdaad betrapt en voor de rechter gebracht.

De zwakste schakel

Een analyse van de nucleaire veiligheidssituatie laat zien dat

de zwakste schakel
in dit geheel de
menselijke factor is.

Dit komt voor een groot deel door de moeilijke sociaal-economische situatie in Rusland en het feit dat enkele problemen, die te maken hebben met een goede bewaking en beveiliging van nucleaire objecten, onopgelost blijven.

Zoals de praktijk uitwijst is een aanzienlijk deel van de dienstplichtigen al voor de dienst in aanraking geweest met drugs en alcohol. Daar komt bij dat in Rusland specifieke factoren een rol spelen, die terrorisme kunnen aanmoedigen, waaronder het feit dat tijdens de Sovjet-Unie, en ook eerder al in Rusland, de beveiliging van veel militaire objecten werd verzorgd door militairen die in de regel een laag opleidingsniveau hadden. Bovendien beheersten ze de Russische taal slecht

en waren ze meestal afkomstig uit de Kaukasus en Centraal-Azië, dat wil zeggen uit die regio's waar de positie van separatisten en extremisten het sterkst is.

Tijdens hun diensttijd leerden ze de bijzonderheden van de beveiligings-systemen van deze objecten goed kennen, alsmede de mogelijkheden om onopgemerkt in deze objecten binnen te dringen. Dat zou door terroristen kunnen worden gebruikt bij hun kwade bedoelingen.

Gebrekkige militaire discipline

De kans dat terroristen zullen binnendringen in nucleaire objecten wordt ook vergroot door de verslechtering van de militaire discipline in de beveiligingsseenheden, alsmede door de verspreiding van corruptie onder ambtenaren, vooral diegenen die verantwoordelijk zijn voor veiligheid.

Het jaar 1998 was 'rijk' aan incidenten bij nucleaire objecten. Bij een van deze incidenten schoot een dienstplichtige zijn mededienstplichtigen neer die belast waren met de bewaking van een van de geheime objecten van het bedrijf Majak in het Chelyabinsk-district, waar grote voorraden plutonium voor militaire toepassing liggen opgeslagen. De gewapende crimineel deed een poging te ontkomen, maar hij werd gevonden en uitgeschakeld.

Nova Zembla: nucleair object

Nog een incident deed zich voor op het nucleaire testveld Nova Zembla. Daar vielen vijf dienstplichtige matrozen uit Dagestan, die zich in het arrestantenlokaal van het garnizoen bevonden, een schildwacht aan en doodden hem. Nadat ze een machinegeweer hadden bemachtigd drongen ze de plaatselijke school binnen en gijzelden dertig schoolkinderen en negen leraren. De terroristen eisten wapens en een vliegtuig om naar Dagestan te vliegen.

Nadat een 'spetsnazeenheid' (onze 'Special Forces') op het eiland was aangekomen, werden ze ontwapend

Antiterrorisme-coördinator F.X. Taylor houdt een briefing voor de 'North Atlantic Council' over de recente ontwikkeling sinds '11 september'

(Foto: NAVO; collectie: IMG/KI)

en aan het Openbaar Ministerie overgedragen. Hoewel zich op het testveld Nova Zembla al sinds 1990 geen nucleaire wapens meer bevinden en Rusland er niet langer kernproeven uitvoert in overeenstemming met het Verdrag over een algeheel verbod daarop, geldt het eiland officieel als nucleair object.

'Vepr': atoomonderzeeër

Een zeer groot reëel gevaar vormde een gebeurtenis die in september 1998 plaatsvond op de *multipurpose* atoomonderzeeër Vepr van de Noordelijke Vloot, die met torpedo's was uitgerust. Een negentienjarige matroos, die zich in een psychische crisis bevond, schoot acht bemanningsleden dood. Daarna sloot hij zichzelf op in het torpedocompartiment op en dreigde de onderzeeboot op te blazen.

Het gevaar schuilde vooral daarin dat naast de onderzeeër andere atoomonderzeeërs lagen, en indien een explosie had plaatsgevonden, had het gevolg een catastrofe van Tsjernobyl-formaat kunnen zijn. Toen de betrokkene de uitzichtloosheid van zijn situatie inzag, schoot hij zichzelf dood.

Verbetering van de veiligheid

Deze gebeurtenissen zorgden voor een grote ongerustheid in Moskou, aangezien ze serieuze fouten in de beveiliging van nucleaire objecten blootlegden. Het ministerie van Defensie en het ministerie van Binnenlandse Zaken ondernamen samen met het ministerie voor Atoomenergie kordate stappen. Allereerst op het gebied van de verbetering van het systeem voor rekrutering van personeel voor beveiligingseenheden, de uitrusting van de objecten met observatie-apparatuur en de versterking van de bewaking en beveiliging, zowel buiten als binnen de objecten.

De VS droegen ook bij aan de oplossing van dit probleem. Ze leverden Rusland een aantal polygrafen (leugendetectoren) en apparatuur voor

het herkennen van drugsgebruikers. Daarnaast werd apparatuur geleverd voor fysieke beveiligingssystemen van de kernkoppen, containers en uitrusting voor treinwagons voor het vervoer ervan, en ook voor de verwerking van raketvloeistof. Eveneens leverde de VS apparatuur voor computers en andere technische middelen ten bate van een geautomatiseerd systeem voor registratie en controle op nucleaire munitie en materiaal. Door dit alles kon het niveau van nucleaire veiligheid aanzienlijk worden verhoogd en kon nucleair terrorisme worden voorkomen. Ook andere landen droegen bij aan de vergroting van nucleaire veiligheid. Met grote dankbaarheid werd in Rusland de onbaatzuchtige hulp vanuit Nederland ontvangen in de vorm van (financiële) bijdragen op het gebied van de vernietiging van chemische wapens.

Chemisch en biologisch terrorisme

Tijdens de Koude Oorlog speelden de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie de belangrijkste rol op het gebied van chemische en biologische programma's. Terwijl de reeds bestaande

wetenschappelijk-technische en productie-instellingen voor chemische wapens verbeterd werden, werden in deze landen ook onderzoeks- en testcentra voor biologische wapens opgericht. In de Verenigde Staten ging men aan het werk in het Centrum voor ontwikkeling van biologische aanvalsmiddelen op de Dougway Provingground (Utah), in Fort Detrick (Maryland), in het Baker-laboratorium en in een aantal andere centra.

In 1992 bekende de Russische politieke leiding officieel dat in de Sovjet-Unie vanaf 1946 onderzoek was verricht over de identificatie van biologische wapens en verdedigingsmiddelen tegen deze wapens. Dit gebeurde onder meer in de 19-de kazerne vlakbij Jekaterinenburg, vier afdelingen van het Centraal Instituut voor Microbiologie van het ministerie van Defensie, het farmaceutisch complex 'Biopreparat' en het wetenschappelijk staatscentrum voor virologie en biotechnologie 'Vector'.

In april 1992 ondertekende de president van Rusland een decreet over het stopzetten van alle projecten op het gebied van biologisch aanvalsmateriaal, en het bijbehorende directoraat

Amerikaanse militairen trainen in Camp X-Ray, Guantanamo Bay, waar Al Qeada-terroristen zijn gedetineerd (maart 2002)

(Foto: USAF, G. Kobashigawa; collectie: IMG/KI)

Op Camp X-Ray, Guantanamo Bay, worden zo'n 300 Al Qaeda- en Taliban-verdachten vastgehouden (april 2002)

(Foto: USAF, G. Kobashigawa; collectie: IMG/KI)

van het ministerie van Defensie dat voor deze programma's verantwoordelijk was, werd opgeheven. Overeenkomstig het decreet werd de testapparatuur voor biologische wapens gedemonteerd en het testterrein voor biologische wapens op het eiland Vozrozhdenije in het Aralmeer gesloten.

Brede verspreiding

Langzamerhand begonnen chemische en biologische wapens zich te verspreiden en werden ze een verworvenheid van andere landen. Volgens de geheime diensten beschikken op dit moment ongeveer twintig landen over dit soort wapens, en een nog groter aantal kan de productie ervan binnen korte tijd op gang brengen in het geval daartoe een politieke beslissing

wordt genomen door de leiding van het land.

De brede verspreiding van chemische en biologische wapens vergroot de dreiging dat deze ook zullen worden

gebruikt voor terroristische doeleinden. In verband daarmee maakt de wereld zich het meest zorgen over landen die worden verdacht van het steunen van grensoverschrijdende terroristische organisaties.¹¹ De speciale interesse van terroristen voor het gebruik van chemische wapens kan uit een aantal factoren verklaard worden: het feit dat ze toegankelijk en relatief goedkoop zijn, de mogelijkheid de bestanddelen vrij te kopen, en de wijdverbreide kennis op het gebied van chemische synthese.

Volgens experts zijn chemisch en biologisch terrorisme waarschijnlijker dan nucleair terrorisme.

Chemische wapens hebben een grote slagkracht, vooral wanneer ze worden gebruikt in gesloten ruimtes, en ze kunnen een groot psychologisch effect bereiken, hetgeen uiteindelijk het voornaamste doel is van terroristische acties.¹²

Militairen van de 'Combined Joint Special Operations Task Force' - Afghanistan - houden het dorp Torkham in de gaten (februari 2004)

(Foto: 982 US Signal Company, J. Belcher; collectie: IMG/KI)

¹¹ J. Zanders en anderen. *Razvitiye situatsii v oblasti chimi eskogo i biologi eskogo oru ija* (Ontwikkelingen op het gebied van chemische en biologische wapens). In: Jaarboek SIPRI, 2001, p. 792.

¹² I. Veleckaja *Chimi eskoe oru ie Rossii: perspektivy chranenija i uni to enija* (Chemische wapens van Rusland: de toekomst van opslag en vernietiging). In: 'Chemische wapens en de problemen van hun vernietiging', PIR-Center, 1996, § 2, p.16.

Nederlandse genisten tijdens de vernietiging van chemische wapens in Irak ('United Nations Special Commission'), 1993 (Collectie: IMG/KL)

Irak

Het ontwikkelingsproces van chemische en biologische wapens was eigenlijk hetzelfde als dat van nucleaire wapens: in eerste instantie gaven de twee belangrijkste landen van de wereld de toon aan, en daarna werden ze geleidelijk aan verder verspreid. Een tekenend voorbeeld zijn de chemische en biologische programma's van Irak. In het begin van 1991 bezat Irak grote voorraden chemische wapens van in totaal meer dan 400 ton, alsmede 191 biologische ladingen, die later werden vernietigd tijdens de oorlog in de Perzische Golf en onder toezicht van de VN.

Tegelijkertijd bleven sommige experts beweren dat een deel van die wapens bewaard was gebleven. Daarom ontkennde het Amerikaanse commando tijdens de militaire operatie *Shock and Awe* niet dat het mogelijk was dat Irakese eenheden deze zou-

den inzetten en werden er maatregelen genomen om de eigen troepen te beschermen tegen deze massavernietigingswapens.

Gezien de absolute overmacht van de geallieerde troepen nam Saddam Hoessein niet de beslissing ze in te zetten (in het geval hij inderdaad de beschikking had over geheime voorraden chemische en biologische wapens).

Japan: Aum-Shinrikyo

De laatste jaren bleek het streven chemische wapens voor terroristische doeleinden te gebruiken ook uit de activiteiten van de Japanse terroristische sekte Aum-Shinrikyo, in wiens ondergrondse laboratoria werd gewerkt aan de vervaar-

diging van diverse soorten massavernietigingswapens.

Eén van de technische leiders van deze groepering bekende dat in de laboratoria van de sekte in twee jaar tijd ongeveer 30 kilo van het zenuwgas sarin was geproduceerd. Tegelijkertijd werden experimenten uitgevoerd om andere giftige stoffen te maken, zoals tabun, soman, fosgeen en biologische agenten als botulismetoxines en miltvuursporen.

Tijdens een terroristische aanslag die door de sekte in 1995 werd gepleegd in de metro van Tokyo werd zeven liter sarin-oplossing verstoven, waardoor dertien mensen om het leven kwamen en ongeveer 5500 mensen in verschillende mate vergiftigd werden. Deze actie had in Japan een geweldig psychologisch effect en toonde tegelijkertijd aan hoe onvoorbereid de geheime diensten waren op terrorisme.¹³

Miltvuur-enveloppen

De eerste test met biologische middelen voor terroristische doeleinden werd in oktober 2001 in de VS gedaan door onbekende criminelen. Zij zonden enkele personen enveloppen toe met daarin miltvuursporen, hetgeen een massale paniek veroorzaakte in het hele land: mensen verdrongen zich bij klinieken, kochten massaal antibiotica, respirators en beschermende kleding.

Deze actie liet zien dat zelfs een kleinschalige biologische aanval een machtig middel kan zijn om de situatie in een land te destabiliseren.

Volgens sommige experts was het een actie van de Taliban. Zij wezen erop dat na 11 september de Taliban in Kaboel een microbiologisch laboratorium van de WHO had bezet, waarin zich een vaccin tegen miltvuur bevond. Daarvan zouden minimaal 1,5 miljoen dodelijke doses gemaakt kunnen worden.

Volgens andere experts moet de oorsprong van deze terroristische aanslag worden gezocht in laboratoria in de VS.¹⁴

Om een inschatting te kunnen maken van de omvang van een mogelijke dreiging die uitgaat van het gebruik van biologische wapens en om methodes te kunnen ontwikkelen om die dreiging te neutraliseren, is door experts een model bedacht van een terroristische aanslag met gebruik van deze wapens dat er ongeveer als volgt uitziet. Als aanvalsobject wordt een groot winkelcentrum genomen waar voortdurend veel mensen zijn. Gedurende vijftien minuten worden op een

¹³ J. Zanders en anderen *Ocenka posledstvij poteri kontrolja nad ChVO* (Inschatting van de gevolgen van het verlies van controle over chemische en biologische wapens). In: Jaarboek SIPRI, 2000, p. 535.

¹⁴ Interview met de Sanitair Hoofdarts van de Russische Federatie G. Onišenko. In: *Nezavisimaja Gazeta*, 30 januari 2002.

Sloop van de restanten van het World Trade Center in New York (Foto: US Government; collectie: IMG/KI)

hoogte van vijftien à twintig meter in de luwte bij het winkelcentrum sporen van miltvuur verstoven. Een lichte wind helpt de sporen te verplaatsen in de richting van het winkelcentrum, waarbij de dodelijke concentratie behouden blijft. Het grootste gevaar vormen minuscule deeltjes, die vrij door de luchtwegen gaan en de longblaasjes kunnen bereiken.

Om een dergelijke terroristische aanslag te plegen is slechts een paar liter biologische oplossing nodig met een miltvuurstam. Als de voorwaarden voor verstuiving optimaal zijn zal het aantal geïnfecteerden oplopen tot duizenden, en het aantal doden of juist mensen die genezen zal afhangen van de periode tussen het moment van besmetting en het moment van medische hulpverlening.

Ziektekiemen

Experts waarschuwen dat nog meer gevaar kan uitgaan van terroristische

aanslagen waarbij ziektekiemen van ziektes als tyfus, paratyfus, pest of pokken gebruikt worden. Daarbij wordt ook gedacht aan een ander hypothetisch scenario voor terroristische aanslagen met gebruik van deze stammen: een terrorist die zich van tevoren heeft laten inenten, verstuift tijdens een lijnvlucht in een vliegtuig onopgemerkt het pokkenvirus in de cabine. Drie- of vierhonderd nietsvermoedende passagiers veranderen door hun besmetting in wandelende biologische wapens en na enige tijd worden ze zelf besmettingshaarden.

Wanneer de epidemie zich ook in geometrisch opzicht begint te verspreiden, kan ze snel dreigende vormen aannemen.

De ziekte SARS, die zich onlangs in China en een aantal andere Zuidoost-Aziatische landen wijd verspreidde, heeft duidelijk aangetoond tot welke tragische gevolgen een plotselinge opslaaing en verspreiding van een epidemie van een onbekende ziekte kan leiden.

Waarschijnlijk kunnen we niet uitsluiten dat in de nabije toekomst op basis van de geïsoleerde ziekteverwekker nieuwe stammen voor een nieuwe vorm van biologische wapens gecreëerd kunnen worden.

Financiering van terrorisme

De praktijk van hedendaags terrorisme laat zien dat de voorbereiding voor het gebruik van diverse soorten massavernietigingswapens voor terro-

ristische doeleinden, ondanks het vaak strikt geheime karakter, niet mogelijk is zonder toeleveringsbronnen, financiering en wetenschappelijk-technische hulp van buitenaf. Dat wil zeggen dat niet één terroristische organisatie in staat is zelfstandig een grootschalige actie met gebruik van massavernietigingswapens voor te bereiden en uit te voeren.

Tegenwoordig komen de voornaamste geldstromen voor internationale terroristische organisaties uit de rijke oliestaten uit het Midden-Oosten: Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten, Oman, Qatar, Bahrein. Volgens deskundigen bedroeg het militaire budget van Saoedi-Arabië voor 2002 18,7 miljard dollar, hetgeen twee keer zoveel is als het militaire budget van Rusland. En dan te bedenken dat het leger van Saoedi-Arabië ongeveer tienmaal zo klein is als de Russische strijdkrachten.

Ongeveer dezelfde disproportionaliteit geldt voor de andere vier landen, bij wie een aanzienlijk deel van het militaire budget naar geheime financiering van terroristische organisaties gaat. Volgens de geheime diensten werd uit het militaire budget van Saoedi-Arabië het Pakistaanse nucleaire raketprogramma gefinancierd, alsmede de oprichting en de bewapening van de Taliban. Met dezelfde middelen werden Tsjetsjeense rebellen betaald, onder meer voor door hen gepleegde terroristische aanslagen.¹⁵

Het spreekt voor zich dat de wereld de steeds toenemende dreiging die van internationaal terrorisme uitgaat niet kan negeren, en dan vooral de dreiging die verband houdt met de verspreiding van massavernietigingswapens en hun inzetmiddelen. De politieke leiding van een aantal landen gaf zich steeds meer rekenschap van het feit dat een dergelijke onheilspellende symbiose de voornaamste dreiging zou kunnen worden voor het

¹⁵ M. Štejnberg *Tretij ešelon d'ichada* (Het derde echelon van de dzjihad). In: *Nezavisi-moje vojennoje obozrenije*, § 3, 2002.

gehele systeem van internationale veiligheid.

De antiterroristische strijd moet een integraal complex van politieke, economische en militaire maatregelen omvatten. De leiders van de G-8 landen die in juni 2002 bijeenkwamen in Kananaskis (Canada) deden verklaringen die waren gericht op de bundeling van krachten in de strijd tegen het terrorisme, en ze bepaalden hiertoe een strategie en tactiek.¹⁶

Conclusies en aanbevelingen

Op basis van een analyse van internationaal terrorisme, kan een aantal voorlopige conclusies getrokken worden.

- De strijd tegen binnenlands en internationaal terrorisme kan alleen succes hebben door deelname van alle landen, onafhankelijk van hun politieke structuur en religieuze inzichten. Deze strijd dient te worden gevoerd onder auspiciën van de Verenigde Naties, in overeenstemming met de grondbeginselen van deze organisatie en de daaraan gerelateerde nationale wetgevingen.
- Tijdens de strijd dient men de volgende verhouding tussen politieke en militaire methodes te handhaven: concrete uitingen van terrorisme vereisen een militair antwoord, echter, voor de strijd met het terrorisme als een sociaal-politiek fenomeen zijn politieke en economische maatregelen nodig. In het tegenovergestelde geval zal een intensivering van terrorisme het gevolg zijn en een verbreding van de sociale basis daarvan. Men moet niet vergeten dat de gevolgen van de interventie van de VS in Irak nog niet volledig zichtbaar zijn.

¹⁶ Verklaring van de leiders van de G-8. Globale partnerschap van de G-8: Principes om te voorkomen dat terroristen of hun beschermers toegang krijgen tot massavernietigingswapens of -materialen. In: *Jadernyj kontrol*, 2002, § 5, deel 8, p. 20.

Na de tragische aanslagen in Madrid (maart 2004) houdt de 'North Atlantic Council' een minuut stilte voor de slachtoffers. NAVO's secretaris-generaal J. de Hoop Scheffer en de Spaanse NAVO-ambassadeur J.P.Y. Coll (Foto: NATO; collectie: IMG/KL)

- Tijdens de uitvoering van inlichtingen- en andere operaties zoals infiltratie in uiterst moeilijk toegankelijke terroristennetwerken, het in kaart brengen van de structuur, leiding, bewapening en werkwijze van deze netwerken, dient sprake te zijn van een nauwgezette coördinatie en samenwerking tussen de speciale diensten van de betrokken landen.
- Er dient een wereldwijd systeem te worden opgezet voor monitoring van geldstromen ten gunste van extremistische en terroristische organisaties, in het bijzonder degenen die zijn gelieerd aan drugshandel. Landen die terroristen steunen moeten sancties opgelegd krijgen.
- Er moet een database opgericht worden die voortdurend bijgewerkt wordt, met daarin eigenschappen van terroristische organisaties, hun samenstelling, de structuur van

hun netwerk, hun leiding en hun bewapening, en waarbij deelnemers van de antiterroristische coalitie rechtstreeks toegang hebben tot deze database.

- De controle op splijtstoffen, vooral voorraden hoogverrijkt uranium, alsmede het systeem van exportcontrole en het garantiesysteem van het IAEO dienen versterkt te worden. Er moet worden voorzien in een betrouwbaar beveiligingssysteem van nucleaire objecten.

Zoals ik eerder aangaf neemt de invloed van het terrorisme op veel plaatsen in de wereld toe. Het vormt een reële bedreiging voor de veiligheid, niet alleen op regionaal maar ook op wereldniveau.

Bovenstaande aanbevelingen vormen de voornaamste speerpunten van de strijd tegen deze 'pest van de 21-ste eeuw'.